

חיוב חיות על נזקיהן להבנת דיני הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש

חיוב התורה על נזקי ממון – באילו חיות מדובר?

משמעות המושג תרבות

איסור גידול

“הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש”

שיטת רש”י

שיטת תוספות

סיכום

חיוב התורה על נזקי ממון – באילו חיות מדובר?

היזקי בעלי החיים מתחלקים לשלושה סוגים: קרן, שן ורגל.

ג' אבות נאמרו בשור: הקרן, והשן, והרגל (בבא קמא ב, ב).

כל סוג הוא בעל מאפיין מיוחד המגדיר נזק זה, ודיני התשלום משתנים על פי הגדרת סוג הנזק. קרן, פירושה נזק שנעשה עם כוונה של בעל החיים להזיק, רגל הינה היזק מצוי שבעל החיים עושה בדרך הילוכו, ושן מוגדרת כנזק שמסב לו הנאה. הגדרות אלו אנו לומדים מהמקור הבא:

---

1. הקדמה מחשבתית: מערכת היחסים בין בני האדם לבעלי החיים מתאפיינת בדו-אנפין. מצד אחד האדם נברא, לכאורה, לשם רדיה בחיות. האדם הוא שליט בעל צלם א-לוהים שאמור להנהיג ולכבוש את הבהמות ושאר החיות הנחותות והאינסטינקטיביות. כך נראה מן הפסוק: “נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ” (בראשית א, כו). אך מאידך, כל עשב זורע – זרע ניתן לאדם ולבהמה כאחד: “לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ” (שם, כט-ל). המעשה הראשון שנדרש האדם לעשותו, כחלק מתפקידו ההנהגתי, הוא לקרוא לחיות בשמות. אך בזמן שעושה זאת, הוא מחפש לעצמו בת זוג לחיים: “ולאדם לא מצא עזר כנגדו” (שם ב, כ). כך שאנו שולטים על החיות אך בו בזמן שותפים שלהן. ישנן חיות שנבוא איתן במגע על ידי ציד לשם מאכל ועורות בלבד. אין אנו רוצים מגע אחר איתן; נרחיק אותן ממקום ישוב ככל יכולתנו, ובמידה ונדרש לכך נהרוג אותן. לעומת זאת, ישנם בעלי חיים שאנו שואפים לגדלם ולחיות בדו-קיום איתם, והם משמשים אותנו. תועלתם לבני אדם רבה מאד: ביצים, חלב, צמר, משא, חרישה וכו'. האדם מקבל אחריות עליהם ועל מעשיהם ועל כן משלם כל נזק שנעשה על ידם. ביחס לקבוצה הראשונה אנו רק שליטים, אך עם הקבוצה השנייה אנו שותפים ומקיימים יחסי גומלין [אוכל ושאר צרכי גידול לעומת התועלת היוצאת לנו מזה].

נשיכה – תולדה דשן היא ! לא, שן יש הנאה להזיקה, הא אין הנאה להזיקה. רביצה ובעיטה – תולדה דרגל היא ! לא, רגל הזיקה מצוי, הני אין הזיקן מצוי... מאי שנא קרן ? דכוונתו להזיק וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כוונתן להזיק וממונך ושמירתן עליך ! (שם)

דין קרן מתחלק לשניים: שלוש הפעמים הראשונות² שהבהמה עושה נזק זה היא מוגדרת כתמה, מכאן ואילך היא מועדת ודיניה חמורים יותר. דוגמא לדבר:

מה בין תם למועד ? שהתם – משלם חצי נזק מגופו, ומועד – משלם נזק שלם מן העלייה (בבא קמא פרק א', משנה ד').

המשנה הפותחת את סדר נזיקין מונה את ארבעת אבות הנזיקין: "השור, הבור, המבעה וההבער". כאשר המשנה רוצה לדבר על נזקי בעלי החיים היא בוחרת בשור כמייצג, וזאת בעקבות התורה שבכתב. לקמן חלק מהפוסקים העוסקים בדיני קרן:

וכי יגח שור את איש או את אשה ונמת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי. ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרו וקמת איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת...

וכי יגף שור איש את שור רעהו ונמת ומקרו את השור הני ונצו את כספו וגם את תמתי וקצוץ. או נודע פי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרו בעליו שלם ישלם שור תחת השור וקמת יקיה לו (שמות כא פס' כח-כט, לה-לו).

פוסקים אלו עוסקים בדיני שור הנוגח למוות אדם או שור, ומפרטים את ההבדלים בין שור תם למועד. מכיוון שבפוסקים אלו משתמשת התורה בשם שור כדי להציג נזקים הנעשים על ידי בעלי חיים, עושה זאת אף המשנה.

הבחירה בשור כדוגמא מותירה את שאר החיות בסטטוס לא ברור. בחוסר בהירות זו עסקו המכילתות.

בספר דברים פרשת "ואתחנן" חוזרת התורה בשנית על עשרת הדברות.

בפרק ה (פס' יג) נכתב בעניין חיוב השביתה בשבת: "ושורך וחמורך וכל בהמתך". לכאורה, השור והחמור מיותרים שהרי הם בכלל בהמה. מסיקה מכך המכילתא דר' ישמעאל³ שכוונת התורה לכלול במושג הבהמה את כל החיות:

וכי יגח שור. אין לי אלא שור, מנין לעשות כל הבהמה כשור ? הריני דן, נאמר כאן שור ונאמר להלן שור, מה שור האמור בסיני עשה בו כל בהמה כשור, אף שור האמור כאן דין הוא שנעשה בו כל בהמה כשור (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים כא).

2. זו הבנת רש"י לגבי מספר הנגיחות. ר' מאיר ור' יהודה חולקים האם צריך שלוש הנגיחות יהיו בימים שונים או אפילו באותו יום (בבא קמא כג, ב). להרחבה, עיין במאמרו של חברי ללימוד, שירן עמוסי, בחוברת זו.

3. במסכת בבא קמא לומדים לימוד זה בשם ר' ישמעאל, ומוסיפים שהכוונה ללמד על כל חיה ועוף "ויכל" בא לרבות].

מנגד, המכילתא דרשב"י לומדת בכל מקום, בצורה פרטנית, שהכוונה לא רק לשור, אלא לשאר בהמה
חיה ועוף:

**אין לי אלא שור. מנין לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור? הוא הדין והיא
התשובה, ת"ל: 'סקל יסקל השור' לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור...
אין לי אלא שור. מנין לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור? ת"ל: 'השור יסקל וגם'
ר' אליעזר אומר השור שהמית מיתתו בעשרים ושלשה ושאר בהמה חיה ועוף שהמיתו
כל הקודם להורגן זכה לשמים. העיד ר' יהודה בן בבא שנסקל תרנגול בירושלם שהרג
את הנפש... (מכילתא דרשב"י פרק כא פס' כח-כט)**

**אין לי אלא שור. מנין לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור? הוא הדין והוא
התשובה, ת"ל: 'ומכרו את השור החי' לרבות כל בעלי חיים... (מכילתא דרשב"י פרק כא
פס' לה)**

המכילתא דרשב"י, כדרכו הדקדקנית (ביחס לר' ישמעאל שדגל בשיטת "דברה תורה בלשון בני אדם"),
למד מייטורים שהכוונה לכל בהמה חיה ועוף.

על זה מחדש ר' אליעזר המובא במכילתא, שהדרישה מבעה"ח להגיע למשפט (המשונה במקצת בהיות
הבהמה חסרת יכולת להגן על עצמה בדין ודברים) נוגעת רק לגבי שור, אך שאר בהמה חיה ועוף "כל
הקודם להורגן זכה" – אמירה בה ניגע בהמשך.

לאחר שהתוודענו לשתי המכילתות נשאלת השאלה מדוע בחרה התורה דווקא בשור? על כך⁴ עונה
המשנה: "דבר הכתוב בהווה" (בבא קמא פרק ה', משנה ז'). מסביר רש"י: "בדבר הרגיל להיות".
מכיוון שבתקופת המקרא מציאות של בעל חיים נוגח היתה מצויה אצל השור תלה הכתוב דינים אלה
בו.

ובאילו בעלי חיים שייכים דיני שן ורגל? בתורה כתוב: "ושלח את בעירה ובער בשדה אחר..." (שמות
כב, ד). "בעירה" פירושו בהמה. ובגמרא אצלנו (ז, ב) נאמר שהמשנה העוסקת בדיני שן (פרק ב משנה
ב) חוזרת על עצמה כדי לחדש שדיני שן חלים גם על חיה. לגבי רגל, מקורות תנאיים עוסקים במפורש
בחוב של חיה ועוף בנזק זה:

התרנגולין מועדין להלך כדרכן ולשבר (שם, משנה א)

**הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהן מועדין
(שם, משנה ג)**

רש"י ותוספות חולקים לגבי מקור הרחבת דיני שן ורגל אף לחיה ועוף. רש"י לומד זאת מהפסוק: "זאת
הבהמה אשר תאכלו", מקור שכולל גם את החיות איל צבי ויחמור. מכאן שכשואמרים בהמה מתכוונים
גם לחיה.⁵

תוספות לעומתו, טוען שנלמד משבת, שכתוב: "שורך וחמורך וכל בהמתך", והמילה "כל" באה לרבות
חיה ועוף. גם כאן הבהמה כוללת חיה ועוף.⁶

4. למרות שהמשנה לא שואלת שאלה זו לענייננו, התשובה שייכת ומתאימה גם כאן.

5. דעתו של תוספות לא נחה מהסבר רש"י מכיוון שבמשנה עוסקים גם בנזקי עוף ("התרנגולין מועדין..."), ורש"י מצטט פסוק
שמפרש בהמה כחיה בלבד.

כך הרחיבה ופרטה התורה שבע"פ את סוגי בעלי החיים שעליהם חל חיוב תשלומי הנזיקין.

חשמעות המושג תרבות

המקום היחיד במקרא שבו מוזכרת המילה תרבות, נמצא בספר במדבר (לב, יד) כאשר שבטי גד וראובן פונים למשה ומבקשים לא לעבור את הירדן, ולהתישב בעבר הירדן המזרחי. משה בתגובה מאשימם במאיסה בארץ וקורא להם "תרבות אנשים חטאים".

מה פירוש המילה?

האבן עזרא מפרשה כך:

תרבות – מגזרת אשר טפחתי ורביתי (איכה ב, כד), והוא קרוב מגזרת "על כל רב ביתו" (אסתר א, ח), והטעם גדול השנים.

הראב"ע מסביר שהמילה תרבות מגיעה מהשורש ר.ב.ל.ה, ורבויו פירושו גידול. בהקשר התוכני משה רבינו פונה אל השבטים ואומר להם גדלה פה קבוצת אנשים חטאים.

אונקלוס, לעומתו, מתרגם: "תלמידי גובריא חייביא", שלמיטב הבנתי פירושו: תלמידי אנשים חייבים. דהיינו, למדתם להתנהג כמו החוטאים.

נראה שפירושו של אונקלוס מסתדר עם הביטוי: "יצא לתרבות רעה" שמצוי רבות במקורותינו – סטה מן הדרך הישרה.

נראה מכאן, שהמילה תרבות יכולה להתפרש כגידול של דבר מסוים או כחינוך להתנהגות כלשהי.

איסור גידול

ישנם מספר בעלי חיים יוצאי דופן בהיזקם שנאסר גידולם והחזקתם. המקור המרכזי לכך נמצא במשנה במסכת בבא קמא:

אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל. אין מגדלין תרנגולים בירושלם מפני הקדשים ולא כהנים בארץ ישראל מפני הטהרות. אין מגדלין חזירים בכל מקום. לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת. אין פורסין נישבים ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס (עט:).

הכלב הרע אסור לגידול מכיוון שהוא מסוכן לציבור.

כמו כן, הגמרא שם מביאה את רב שאומר: "חתול מותר להרגו ואסור לקיימו", ומעמידים את דבריו בחתול לבן או אפילו בן לבן. מסביר רש"י: "חירור מועד להזיק אדם".

אף לגבי שור מועד ישנה דעה קיצונית שלא רוצה בקיומו:

רבי אליעזר אומר: אין לו שמירה אלא סכין. (בבא קמא, מה:)

---

6. לא ברור לי בדיוק איך הוא לומד זאת משבת, הרי שם עושים גזרות שוות ללמוד לדברים אחרים.

לעומת הכלב שיש לו תקנה של שרשראות, ר' אלעזר לו רואה כל דרך למנוע מהשור המועד גרימת נזק ועל כן גוזר עליו גזר דין מוות. דעה זו מעט פרדוקסאלית בהיות הכלב חיה טורפת מטבעה שלא כמו השור, נתמודד עם בעיה זו בהמשך.

אם כן, ישנם מספר מקרים בהם אנו אוסרים גידול חיות מסוימות מכל וכל, ואף מעדיפים פעמים את מותן מחייהן מכיוון שהן מהוות סכנה לבני אדם.

"הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש"

בעלי חיים אלו מופיעים מספר פעמים בצוותא בש"ס. חיות אלה הינן חיות טרף מטבען, והן גדלות לרוב בריחוק מן הישוב. אנסה לבחון את היחס הכללי אליהן על פי הגישות השונות במקורות השונים. המשנה הפותחת את מסכת סנהדרין עוסקת במגוון סוגי המשפטים ומספר הדיינים הדרושים בכל משפט, לקמן חלק ממנה:

שור הנסקל בעשרים ושלושה... הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בעשרים ושלושה. רבי אליעזר אומר: כל הקודם להורגן זכה. ר' עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלושה.

נראה שמשנה זו היא המשך ישיר למכילתא דרשב"י שהובאה לעיל (על פסוק כ"ט) המצרפת את "שאר בהמה חיה ועוף" לדיני שור המועד⁷ שהמית. אף שם הובאה אמירתו של ר' אליעזר המתיר להורגם ללא הבאתם לביה"ד.

לגבי החידוש בדברי ר' עקיבא מסבירה הגמרא, שר' עקיבא חיבר את הדעות הקודמות, ופסק שרק לגבי הנחש אין צורך להביאו לבית דין, כר' אליעזר, אך על שאר החיות חלים דיני שור מועד במלואם, ולכן צריך לשפוט. נראה, שהנחש מועד יותר להזיק, ועל כן יש עניין להקל בהריגתו.

דעת תנא קמא ברורה: כמו שאת השור המועד סוקלים רק לאחר שהמית, כך גם לגבי חיות טרף אלה. אמנם הן מסוכנות, אך יש דרך לשמרן ולמנוע מהן להזיק.

לעומת זאת, שיטת ר' אליעזר מסוככת מעט יותר.

כאמור לעיל, ר' אליעזר טוען שלא ניתן לשמור על שור מועד ועל כן יש להשתמש בסכין ולהמיתו. ישנן שתי דרכים להבין את מחלוקתו עם תנא קמא. הראשונה, שהוא חולק לא רק בצורך להביא לבית דין, אלא גם טוען שאת הזאב (הזאב ישמש כנציג של הרשימה מעתה ואילך) יש להרוג בלי שהרג, בהתאם לשיטתו בשור המועד.

על פי הדרך השנייה, שמסדרת יותר עם פשט המשנה, הם חולקים רק לגבי הצורך במשפט. לפי דרך זו יש להסביר מדוע לא הורגים את הזאב גם ללא שהרג, כמו שר' אליעזר סובר שיש לעשות לשור מועד.

הגמרא בסנהדרין (טו, ב) מביאה שתי דרכים אלה במחלוקת ריש לקיש-ר' יוחנן:

הארי והזאב כו'. אמר ריש לקיש: והוא שהמיתו, אבל לא המיתו – לא. אלמא קסבר: יש להן תרבות, ויש להן בעלים. רבי יוחנן אומר: אף על פי שלא המיתו. אלמא קסבר: אין להם תרבות, ואין להם בעלים.

7. למרות שדין שור המופיע במשנה נכון גם לגבי תם, הפסוק המובא הינו מפרשת שור המועד ולכן קישרתי אליו.

ריש לקיש מסביר שהמאפיין שיוצר הבדל נקרא 'תרבות' ו'בעלים', והוא קיים בזאב אך לא בשור מועד. לעומתו ר' יוחנן מסביר שמאפיין זה לא קיים, ועל כן דין זאב כדין השור ור' אליעזר חולק על ת"ק גם במקרה: "הזאב והארי... כל הקודם להורגן זכה" – אפילו אם הם לא הרגו. לבסוף מביאה הגמרא ברייתא כדעת ריש לקיש ונראה שפוסקים כמוהו בדעת ר' אליעזר. להבנה יותר רחבה בדעת חז"ל בדיני חיות טרף אלה ובמשמעות המושג "תרבות", נעייין במשנה האחרונה בפרק הראשון של מסכת בבא-קמא:

...הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין, רבי אלעזר⁸ אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין והנחש מועד לעולם.

תחילת משנה זו עוסקת בתיאור הנזקים הממוניים שהבהמה עלולה לעשות, ובחלוקה בין מה שהיא מועדת לעשות למה שהיא אינה מועדת לעשות. לאחר שפרטה דיני קרן שן ורגל מובאת הציטטה שלעיל.

את המחלוקת הזאת ניתן להבין בשני אופנים:

1. שתי הדעות מסכימות שיש להם תרבות. הם חולקים רק האם העובדה שהם בני תרבות הופכת את החיות הנ"ל לתמות או לא. כך נראה מהשימוש בלשון "בזמן שהן" ולא מכיוון שהן.
  2. המחלוקת קוטבית וכוללת יותר: האם שייך בחיות אלה תרבות ובזמן שיהיו בני תרבות לא יהיו מועדות, או שאין בהם "תרבות" ולכן גם ישארו מועדות.
- נקודת המחלוקת ביניהם הינה בהגדרת המושג תרבות וכיצד הוא משפיע על מועדותן.

שיטת רש"י

בסוגיא בסנהדרין העוסקת במחלוקת ריש לקיש ורבי יוחנן (דף טו:), מסביר רש"י את המושג תרבות כך:

יש להם תרבות – מותר לגדלן, לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו

בפירוש זה הוכנסו שתי ההגדרות הלשוניות שנתנו למושג תרבות: גידול וחינוך. רש"י קושר אותן זה בזה.

הסיבה שמביא ריש לקיש לשינוי בדעת ר' אליעזר משור המועד (שאינן שמירתו אלא סכין) לזאב – שרק כשהוא ממית הורגים אותו, היא היכולת לגדל את הזאב מגיל צעיר ולהרגילו לא להזיק, כך שלא נדרשת הריגתו. מכיוון שיש לו תרבות, יש למגדליו גדר של בעלים עד שהוא הורג ומעיד על עצמו שהוא מסוכן ולא ניתן לגידול. לעומתו, ר' יוחנן חושב שאין דרך לגדל אותם בצורה שלא יהוו סכנה לציבור, על כן אסור לגדלם והעושה כך לא מוגדר כבעלים של החיה אלא היא הפקר.

---

8. כנראה שגירסת הראשונים בבבא-קמא ובסנהדרין [במשניות שהבאנו] היתה ר"א, ומפרש ר"י בתוספות, שאצלנו זה ר' אלעזר תלמידו של ר' עקיבא, ולכן מתאים שהוא חולק על ר' מאיר בן דורו, ובמסכת סנהדרין הכוונה לר' אליעזר שהיה לפני ר' עקיבא ולכן מופיע במשנה לפניו.

מכאן ניתן להסיק שבמסכת בבא קמא רש"י יפרש את המחלוקת – לגבי תרבות זאב, ארי וכו' – בצורה השנייה: ת"ק – אין אפשרות לגדלם ולחנכם, ומכיוון שכך הם מועדים. ר"א – כאשר הם בני תרבות [לשון רש"י: "שגידולן אדם בביתו"] הם מתחנכים ולכן אינם מועדים.

פירוש זה מחבר את שתי הסוגיות ותולה אותן באותה מחלוקת. רש"י עקבי בשיטתו שמסמיכה גידול ותרבות להתנהגות נאותה ולא מזיקה, וכן להפך, לדעה שאין להם תרבות חיות אלו מסוכנות ובלתי ניתנות לשמירה. אביא כעת מספר דוגמאות לעקביותו של רש"י בשיטתו⁹:

...עשה שלום עמהם כדרך כמה חיות שנעשות תרבות וגדלות עם בני אדם ובהמות ואין מזיקין (רש"י, חולין נג, א).

...ארי דלית ביה ניזקא כגון ארי תרבות – שרי (רש"י, עבודה זרה טז, א).

יצאו דובים ואריות דלאו בני שמירה נינהו שאין להם תרבות (רש"י, נזיר לה, א).

הבעיה המרכזית בשיטת רש"י היא בכך שלפי ר"ל לחיות אלו יש תרבות ללא הפרדה בין הנחש לשאר החמישה, כאשר במשנה בב"ק לכולי עלמא (גם לדעה שיש לחיות אלו תרבות) הנחש מועד לעולם ואם כן לכאורה אינו ניתן לחינוך. לשאלה זו נדרש תוספות:

שיטת תוספות

כדי לפתור את הקושיא תוספות מבדיל בין שתי הסוגיות, ואף טוען שפירוש המושג תרבות בסנהדרין שונה מפירושו אצלנו בבבא קמא.

אלה שתי האופציות שמציע תוס' לפתרון הבעיה:

ואומר ר"ת דהתם בקשורים בשלשלאות כגון ארי בגוהרקי שלו, דבענין זה יש להם תרבות ואין להם להרגם א"כ המיתו. ותרבות דהכא היינו שגידלם בביתו. ועוד יש לחלק, דוקא לענין זה יש להם תרבות שאין להם להרגם כל הקודם א"כ המיתו אבל לענין אם הזיקו לשלם נזק שלם או לא בהא לא איירי מידי אם חשיב תרבות שלהם תרבות (תוספות, בבא קמא טז, ב).

הסבר התשובה הראשונה: הגידול המדובר בסנהדרין הוא גידול בשרשראות. כשהחיות גדלות באופן זה, ניתן להשאיר אותן בחיים¹⁰. אך ריש לקיש לא יטען שניתן להרגיל זאב להתנהג כמו חמור. לא ניתן להוציא מחיות אלה את טבעם הרע להזיק! המשמעות של תרבות – גידול בלבד.

על פי הבנה זו ר' אליעזר [על פי ר"ל] יסתדר מצוין עם הדעה הראשונה במשנה אצלנו, שחיות אלה מועדות להזיק, ורק ר' אלעזר, שהינו דעה חדשנית, טוען שכשמגדלים חיות ניתן לחנך אותם. יתרון תשובת רבינו תם על פרוש רש"י היא שאמנם אף לנחש יש תרבות [שניתן לגדלו בשרשראות] אך עדיין נשאר במועדו.

הסבר התשובה השנייה: העובדה שניתן לחנך חיות אלה לא להרוג בני אדם לא משפיעה כלל על היחס לנזקין שהן עלולות לגרום. תשובה זו, בדומה לרש"י, מפרשת תרבות כחינוך אך מבדילה בין דיני

9. מפאת חוסר העניין והאריכות הנדרשת לא מובא כאן ההקשר. המתעניין מוזמן לעיין במקורות.

10. נראה שתוספות שואב תשובה זו מהמשנה שהובאה לעיל לגבי גידול כלב רע שהתירה גידולו בשרשראות.

נפשות לדיני ממונות. אם כן, את הנחש ניתן לחנך שלא יהרוג בני אדם, אך לגבי נזקים הוא ישאר מועד תמיד.

קשה מעט על השיטה הראשונה של תוספות כיצד הוא מעמיד את דעת ר' יוחנן. האם אפילו בשרשראות וכלובים לא ניתן לגדל חיות אלה? נראה שלכן השמיט תוספות רבינו פרץ תירוץ זה. מאידך, ניתן לומר "אין הכי נמי", ולהבין שאפילו כלוב לא עמיד בעוצמתם והם יכולים לברוח ולכן כל הרואה חיה כזו ברחוב עליו להרגה מפני שאפילו אם יש לו בעלים הם אינם רשאים להחזיק בו.

נראה שניתן לתלות במחלוקת זו מחלוקת נוספת בין רש"י לתוס' בשאלה מאיזה דין מועדות חיות אלה להזיק.

רש"י מסביר: "הרי אלו מועדים. אפילו בנשיכה ובכל נזקין ומשלמין בעלים שלהן נזק שלם" (טו:). תוספות: "לאו בכל ענייני היזק חשיבי מועדים אלא כל אחד במידי דאורחיה... דהוי שן... (טז. ד"ה והנחש) ומסביר בהמשך שנחש מועד מדין רגל¹¹.

על פי רש"י, דעת ת"ק היא שמדובר בחיות שלא ניתן לגדל ולחנך (כשיטת ר' יוחנן בדעת ר' אליעזר) ועל כן הן מסוכנות ומועדות לכל נזק שיעשו. רש"י נשען על הלימוד מן המשנה בסנהדרין, שם הסברנו, על פי המכילתא¹², שהדין של חיות אלה נלמד מדין שור מועד. ההתייחסות לחיות אלה היא כשור מועד, אך בניגוד לשור שמועד רק לצורת ההזק הספציפית בה הזיק (לדוגמא רק לקרן ימין), חיות אלו מועדות לכל צורה שבה הן יכולות להזיק.

מנגד, תוספות, שהפריד בין הסוגיות, לא מקובע בעל כרחו לדין שור המועד, ויכול להגדיר את מועדות הזאב עפ"י מאפייני הנזק.

תשובתו השנייה¹³ מבחינה בין נפשות לממונות. מהי משמעות הבחנה זו?

הרצון של חיות אלה להרוג בני אדם הוא רצון פראי שניתן להתגבר עליו על ידי חינוך, אך אין אופציה לחנך אותן לא לאכול את האוכל שלהן. זהו טבעם והן לא יכולות לעמוד מול תאוות מסוג זה – זהו שן שמאפיינו הוא 'יש הנאה להיזקר'.

רק ר' אלעזר טוען שהכל ניתן לחינוך חוץ מנחש שזה ממש אורחיה – דין רגל¹⁴ – להזיק.

סיכום

בעבודה זו בחנתי את חיות הטרף שנמצאות בין הפטיש [החיות שנאסר גידולן וברצוננו להרחיק מעלינו] לסדרן [הבהמות שנאמרו בהן דיני הנזיקין הרגילים, שעמן אנו שותפים].

למסקנה הן מושוות לשור המועד, ואפילו לדעת ר' אליעזר¹⁵ לא הורגים אותן עד שהן ממיתות, מכיוון שלדעתו שייך בהן תרבות.

רש"י מבין זאת כחינוך עד כדי אילוף, ולכן יתלה גם את המחלוקת בנזיקין בשאלת תרבותן.

11. ישנה דעה בשטמ"ק הטוענת שגם חיוב נחש הוא מדין שן ויש לו הנאה בשחיית הדם.

12. המכילתא מובאת על הפסוקים העוסקים בשור מועד.

13. תוס' רבינו פרץ מביא תשובה זו בלבד.

14. רגל פירושה שיבור בדרך בזמן הליכה. ביטוי להזקה בטבעיות.

15. על פי הבנת ר"ל שתניא כוותיה והלכה כמותו.

אם תרבתו אותן הם כחיות בית רגילות, ואם לא, נשייך אותן עם שאר החיות המסוכנות שעלולות להזיק בכל מיני דרכים ומועדות לכולן.

לעומתו, תוספות מבין זאת כחינוך חלקי רק להריגה או ככפיה לשרשראות. את ענייני הנזיקין בחיות אלה הוא מפריד מתרבותן ומגדירן כנזקים רגילים. שאלת הסכנה שלהן נמדדת רק ביחס לבני אדם. אם הן מסכנות אותנו – מקומן רחוק ככל האפשר, ואם לא – שישארו.

הסבר זה הוא בדעת תנא קמא, אך בדעת ר' אלעזר אין ספק שיש קשר בין התרבות למועדות להזיק. מבין חיות אלה יוצא דופן הנחש, שיש חומרה מסוימת בסיכון שבו, ועל כן ר' עקיבא מתיר להרגו ללא משפט לאחר שהרג, ור' אלעזר מחייבו תמיד על נזקין.